

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

А.С. МУЗИЧЕНКО,

д.е.н., професор, завідувач кафедри, Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини

Державна підтримка аграрного сектору як передумова підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна

Розглянуто сучасні тенденції розвитку світового та вітчизняного зернового сектору і заходи щодо забезпечення конкурентоспроможності України в умовах світової продовольчої кризи. Визначено чинники, які впливають на конкурентоспроможність виробництва зерна. Запропоновано розширити спектр заходів державного рівня щодо здійснення захисту національних економічних інтересів у сфері виробництва та експорту зернових культур.

Ключові слова: зерновий сектор, конкурентоспроможність, продовольча криза, експорт зернових культур.

Рассмотрены современные тенденции развития мирового и отечественного зернового сектора и меры по обеспечению конкурентоспособности Украины в условиях мирового продовольственного кризиса. Определены факторы, влияющие на конкурентоспособность производства зерна. Предложено расширить спектр мер государственного уровня по осуществлению защиты национальных экономических интересов в сфере производства и экспорта зерновых культур.

Ключевые слова: зерновой сектор, конкурентоспособность, экспорт зерновых культур.

The modern trends in world and domestic grain sector and measures to ensure Ukraine's competitiveness in the global food crisis. The factors affecting the competitiveness of grain production. Proposed to extend the range of

measures to implement the state level to protect national economic interests in the production and export crops.

Постановка проблеми. Україна володіє значними конкурентними перевагами над багатьма країнами світу в розвитку національної економіки. Особливо значні ці переваги в галузі сільськогосподарського виробництва, оскільки Україна має могутній природно-ресурсний і техніко-економічний потенціал для розвитку агропромислового комплексу.

З Україною у більшості людей найчастіше асоціюються два слова – «хлібниця» і «житниця». Це не дивно, адже Україна має надзвичайно сприятливі агрокліматичні умови для виробництва зерна. У першій половині минулого століття вона була одним із найбільших у світі його експортерів. Після Другої світової війни українське зерно відігравало важливу роль у задоволенні попиту на нього у всьому Радянському Союзі. При цьому часто припускалося, що потенціал виробництва зерна був набагато вищим, ніж дозволяло реалізувати централізоване планування. Багато іноземних спостерігачів очікували (а деякі побоювалися), що після звільнення від державного планування Україна швидко приєднається до Аргентини, Австралії, країн ЄС, Канади чи США як один із світових лідерів серед експортерів зерна.

Всупереч цим сподіванням виробництво зерна в Україні з початку процесу переходу до ринкової економіки різко скоротилося (рис. 1) через ряд об'єктивних і суб'єктивних причин.

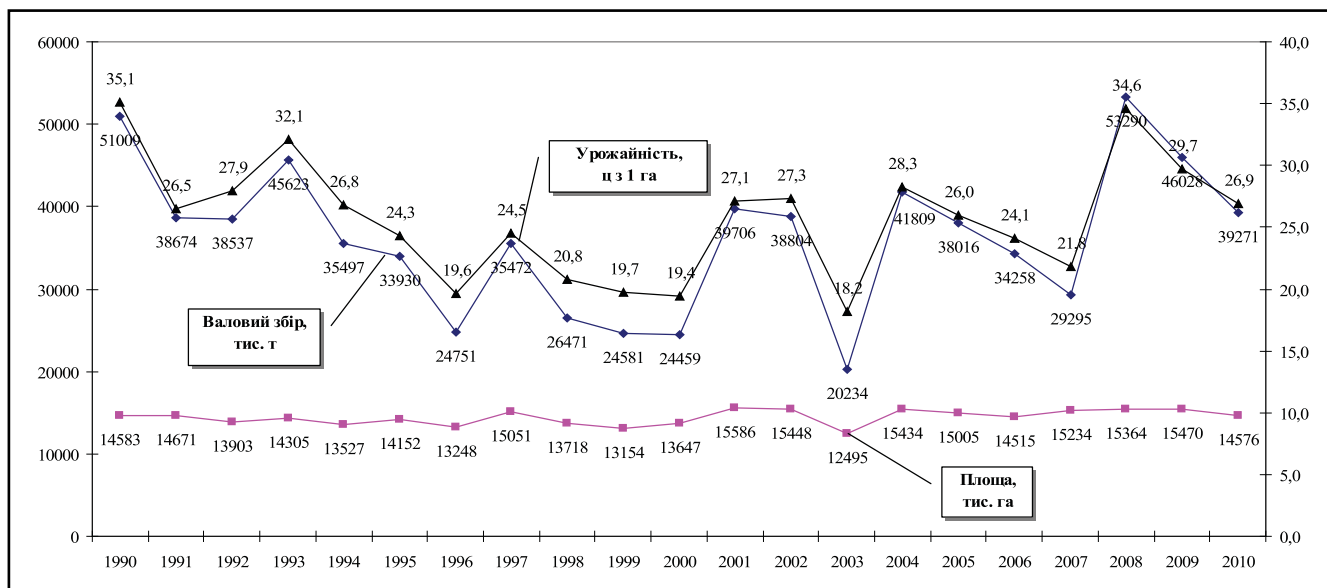


Рисунок 1. Динаміка виробництва зернових та технічних культур по Україні у всіх категоріях господарств в 1990–2010 роках

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства аграрної політики України – <http://www.minagro.gov.ua>

Як свідчать дані офіційної статистики за період 1990–1996 років, показник валового збору скоротився на 26,3 млн. т, у наступні роки відбулося подальше скорочення до 20,2 млн. т у 2003 році і по теперішній час ні за показником врожайності, ні за обсягами валового збору не було досягнуто рівня 1990 року. При цьому найбільш загрозливою тенденцією для національного зернового сектору є системне розбалансування організації суб'єктів українського зернового виробництва та ослаблення внутрішніх зв'язків. У перспективі це загрожує погіршенням умов функціонування національного АПК, підпорядкуванням національних виробників зерна позанаціональним інтересам, а також суттєвим послабленням матеріально-ресурсного забезпечення внутрішньої продовольчої безпеки.

В умовах загострення світової продовольчої кризи міжнародна зернова торгівля, де Україна має потужний потенціал, стає одним із найвагоміших чинників економічного зростання, порівняним за важливістю з торгівлею енергоресурсами. Реалізація цього потенціалу, враховуючи взаємопов'язаність глобальних ринків, залежить від спроможності держави протидіяти негативному впливу деструктивних чинників у цій сфері.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Концептуальні проблеми та практичні аспекти забезпечення економічної та продовольчої безпеки у контексті зернової торгівлі розглядалися багатьма вченими, серед яких слід відзначити О. Власюка, П. Гайдуцького, П. Саблука, С. Дем'яненка, Й. Брауна. Теоретичні аспекти відповідних проблем розглядалися у роботах Ф. Броделя, М. Кондратьєва, П. Сорокіна, Ю. Хромова, Й. Шумпетера.

Мета статті. Обґрунтування доцільності реалізації напрямів державної підтримки зернового сектору України з метою підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна в умовах розгортання світової продовольчої кризи.

Виклад основного матеріалу. Покращення показників розвитку українського зернового сектору на тлі зростання національної харчової промисловості в умовах світової фінансово-економічної кризи засвідчило значну перспективу продовольчої складової як компенсаторного чинника розвитку національної економіки та експортного потенціалу (рис. 1). Так, у 2008 році частка харчової промисловості становила 10,3%, або \$6,9 млрд., а зернового експорту – 5,5%, або \$3,7 млрд., від загального експорту України, а у 2009 році ці показники становили 14,0% (\$5,6 млрд.) та 9,0% (\$3,6 млрд.) відповідно. Разом ці галузі АПК у 2009 році склали 23% загального експорту України. Цей показник поступається лише частці металургійної промисловості (32,6%) та перевищує частку машинобудування (17,2%).

Водночас значна відкритість та зростаюча експортна орієнтація національного зернового сектору (близько 50% експортується) зумовлюють потребу переоцінки державних підходів до його розвитку.

В умовах членства України в СОТ, за яких можливості маневрування у міжнародній торговельній політиці досить обмежені, на державному рівні мають бути визначені стратегічні пріоритети забезпечення безпеки у сфері розвитку зернового сектору та зернової торгівлі.

Криза цін на зерно, що мала місце протягом активної фази (друга половина 2008–2009 років) світової фінансово-економічної кризи, була зумовлена переважною мірою скороченням світових запасів зерна. За цієї ситуації виявилася низька регулятивна спроможність світового зернового ринку, що призвело до погіршення параметрів продовольчої безпеки світу та гостро позначилося на імпортозалежних від продовольства країнах.

За повідомленнями Організації економічного співробітництва та розвитку та Організації Об'єднаних Націй, витрати

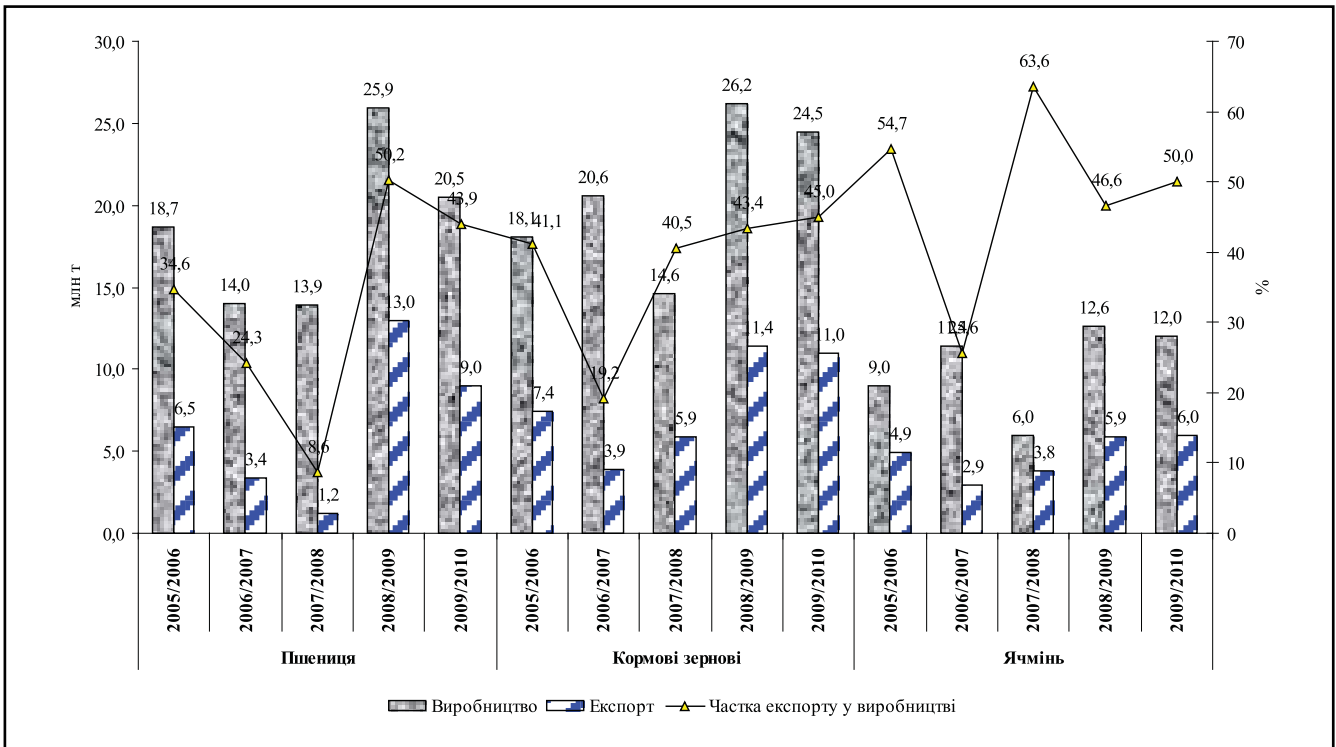


Рисунок 2. Динаміка виробництва та експорту зернових України у 2005/06–2009/10 м.р.

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства сільського господарства США.

на продукти харчування у світі залишаться в найближче десятиліття на більш високому рівні, ніж десятьма роками раніше, на тлі уповільнення темпів розвитку сільськогосподарського сектора і зростання попиту.

Щорічний середній приріст сільськогосподарського сектора до 2020 року включно становитиме 1,7% порівняно з 1,6% у період з 2000 по 2010 рік. Більш повільні темпи зростання очікуються в більшості сільськогосподарських культур, особливо це стосується олійних культур і кормових зернових. Очікуване світове уповільнення обсягів врожаю продовжить чинити тиск на світові ціни на продукти харчування.

До тих пір, поки запаси не будуть поповнені, ризики подальшого зростання цін залишаються високими.

Серед системних передумов зернової цінової кризи слід насамперед зазначити:

- структурні зрушення у моделі споживання зернових, зумовлені переважно азійськими країнами, що розвиваються швидкими темпами: внаслідок підвищення доходів значно збільшується споживання продовольства з високим вмістом білків, що, у свою чергу, зумовлює зростання попиту на кормові зернові та кормові культури загалом;

- прорахунки у стратегічному розвитку національних зернових секторів та недосконалість функціонування світового зернового ринку в цілому (жорстко детермінована олігопольна модель конкуренції у світовому зерновому секторі між високорозвиненими нетто-експортерами зерна, підтримана високими державними субсидіями; політика окремих країн з виробництва альтернативного пального рослин-

ного походження, що зумовило скорочення посівів зернових під продовольчі цілі тощо).

Проблеми системного розбалансування світового зернового сектора були активно використані з метою спекуляцій. У максимального зростання цін на зернові спостерігалася безпрецедентна активність інвесторів, які переорієнтували власні портфелі на купівлю активів на сировинних продовольчих ринках спекулятивний прибуток отримали переважно посередники. Внаслідок цінової зернової кризи для імпортозалежних від продовольства країн із низькими доходами у 2007/08 м.р. ці країни збільшили видатки на закупівлю зернових на 64,2%, або \$14,7 млрд, порівняно з 2006/07 м.р., пшениці – на 69,9%, або \$9,4 млрд, кормових зернових – на 34,5%, або \$1,1 млрд, рису – на 67,7%, або \$4,2 млрд.

Отже, за результатами проведеного аналізу можна констатувати надмірну інерційність світового зернового ринку, зумовлену насамперед нестачею ресурсів для компенсації дефіцитних виробничих та ринкових чинників його розвитку. Це, у свою чергу, є генератором фізичних (пов'язаних із наявністю зернового ресурсу) та економічних (пов'язаних із вартісними параметрами) криз. На зазначену ситуацію негативно впливає й відсутність ефективних шляхів вирішення світової продовольчої проблеми та стан нестабільності, внаслідок чого зростає роль держави у забезпеченні економічної безпеки національного зернового сектора та продовольчої безпеки у цілому.

Попри те що Україна виступає нетто-експортером зерна, значна відкритість та лібералізація національного зернового сектора спричинюють низку викликів для внутрішнього ринку, пов'язаних зокрема з:

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

– перехопленням іншими країнами ініціативи по всьому ланцюгу від виробництва до продажу зернових, що супроводжується деформацією (через механізми державних субсидій) конкурентного середовища на світовому ринку зерна;

– дестабілізацією внутрішніх основ продовольчої безпеки України, яка дедалі більше залежатиме від мотивів економічної доцільності у виробників та трейдерів (компаній, частка іноземного капіталу в яких постійно збільшується) розширювати поставки на зовнішній ринок та їх можливості впливати на цінову динаміку продовольчих товарів на внутрішньому ринку.

Цінова динаміка на українські зернові порівняно із світовими цінами свідчить про високу цінову конкурентоспроможність національного зернового ресурсу. Разом із тим українські зерновиробники мають значно меншу фінансову та організаційно-технічну підтримку з боку держави, ніж їхні європейські або американські конкуренти, а тому прибутковість вітчизняного зерновиробництва значно менша.

Найпривабливішою культурою у 2009/10 м.р. для України була кукурудза, ціни на яку підтримуються високим внутрішнім та ціновим попитами. Важливою тенденцією розвитку національного зернового сектору у 2009/10 м.р. є посилення внутрішньої конкуренції. Так, в Україні значно активізувалася робота зі створення вертикально інтегрованих аграрних комплексів.

Вирощування зернових на орендованих землях дозволяє збільшувати маржу, а тому цей шлях розширення бізнесу наслідуватимуть й інші зернотрейдери. У складному становищі опиняються національні зерновиробники – вони не мають таких фінансових можливостей, як іноземні компанії, тому можуть втратити бізнес.

Висновки

Розвиток зернового сектору України слід вважати стратегічним чинником забезпечення розвитку економіки України, тому на державному рівні має бути розбудована комплексна система із захисту економічної безпеки цього сегменту на основі дотримання національних інтересів України.

За цих обставин гостро відчувається нестача програмних документів та відсутність єдиної інституційної бази координації та системного забезпечення зернової та продовольчої безпеки – основних орієнтирів для розробки плану заходів в агропромисловому комплексі України, сфері міжнародної торгівлі продовольством (зокрема зернової торгівлі), внутрішнього ринку, транзитних перевезень с/г продукції, елеваторного господарства тощо, що стримує Україну у використанні переваг розвитку національного зернового сектору та послаблює її позиції на світовому ринку.

Посилення ролі держави у регулюванні економіки, що відповідає сучасним тенденціям провідних країн світу, актуалізує для України реалізацію низки заходів.

1. Обґрунтування засад продовольчої безпеки України як основного програмного документа, який визначає орієнти-

ри економічної політики держави у сфері забезпечення національної продовольчої безпеки та є підґрунтям для врахування в інших нормативно-правових актах. Такий документ має визначати: параметри та критерії продовольчої безпеки, адекватні викликам світової продовольчої кризи; напрями національної аграрної політики відповідно до сучасних ризиків та загроз; шляхи модернізації системи формування та управління державними запасами продовольства (з можливим розширенням функцій місцевих влад у цьому питанні); принципи розвитку та забезпечення внутрішнього сільськогосподарського ринку; правила функціонування на території України агропідприємств з іноземним капіталом і мультинаціональних вертикально інтегрованих аграрних комплексів; доктрину міжнародного співробітництва України у зерновій сфері; пріоритети забезпечення безпеки, а також гармонізації з міжнародними вимогами показників безпеки продовольчих товарів.

2. Впровадження моніторингу стану продовольчого ринку із щорічним звітом на постійній основі. Особливої уваги у цьому питанні потребують державний контроль над динамікою фізичної та вартісної доступності продовольства для населення, у тому числі ціновий моніторинг і прогнозування цін на основні види сільськогосподарської продукції; моніторинг запасів продовольства та експортно-імпорتنних потоків; розподіл національного продовольчого ринку між національною та іноземною сільськогосподарською продукцією; тенденції залучення іноземного капіталу в аграрну сферу України; процеси монополізації та концентрації в аграрній сфері; оцінка становища України на світовому ринку продовольства.

3. Розробку та реалізацію експортної зернової стратегії, орієнтованої на підвищення конкурентоспроможності зернового виробництва України. Стратегія має передбачати заходи з оптимізації кількісних, якісних та комерційних втрат у зерновому секторі, вирішення стратегічних завдань розвитку зовнішньоекономічної складової функціонування зернового сектору, державну організаційно-технічну підтримку експорту зернової продукції на світовому ринку, розширення міждержавного співробітництва з країнами-імпортерами з метою збуту національної зернової продукції.

4. Забезпечення механізмів узгодження дій суб'єктів національного зернового ринку та державних органів влади у формуванні й реалізації щорічних пріоритетів експортної торгівлі зерном з урахуванням критеріїв забезпечення продовольчої безпеки та стабільної цінової динаміки на внутрішньому ринку. До таких механізмів передусім належать постійні консультації влади (в особі відповідних міністерств та відомств, які відповідають за формування державного резерву, регламентацію зовнішньоекономічної діяльності, тарифоутворення на транспортні перевезення тощо) з провідними зерновиробниками та асоціаціями с/г виробників, а також зернотрейдерами.

5. Посилення ролі інституту державного зернового оператора як важливого агента реалізації державних пріоритетів у

сфері збереження та експорту зерна. Такій установі мають бути надані функції координатора розвитку елеваторної бази України та важелів впливу на формування цінової пропозиції на зерно на внутрішньому ринку.

6. Обґрунтування та запровадження сучасної концепції розвитку зернового сектору України та політики державного управління запасами зерна в умовах світових продовольчих цінових криз. Така концепція має передбачити: обґрунтування, принципи та умови формування державних запасів зерна, які повинні мати чітко розподілену структуру (запаси на випадок стихійних лих та катастроф, запаси для здійснення інтервенцій зі стабілізації ринкової ситуації, комерційні запаси для підвищення торговельної ефективності національних зерновиробників); оптимізацію розташування елеваторів; принципи забезпечення інтересів національних зерновиробників.

Література

1. Державна митна статистика України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/index>
2. К вопросу о мировом продовольственном кризисе. Важнейшие меры политики в области торговли, инвестиций и сырьевых товаров в процессе обеспечения устойчивой продовольственной безопасности и сокращения масштабов нищеты. – ЮНКТАД, 2008. – Декабрь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unctad.org/ru/docs/osg20081_ru.pdf
3. Статистичні джерела ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org>
4. Міністерство сільського господарства США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.usda.gov>
5. Аналітична агенція «Agriculture» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agriagency.com.ua/prices/>

О.А. БУЖИН,

д.е.н., Кременчуцький університет економіки, інформаційних технологій і управління

Управління птахівничими господарствами: формування собівартості продукції птахівництва з урахуванням амортизації птиці в умовах ринку

У статті, запропоновано один із можливих варіантів визначення показника собівартості продукції птахівництва з урахуванням амортизації птиці в залежності від кон'юнктури ринку, що буде мати позитивний вплив на подальше удосконалення системи управління птахівничими господарствами.

В статье, предложен один из возможных вариантов определения показателя себестоимости продукции птицеводства с учетом амортизации птицы в зависимости от конъюнктуры рынка, который будет иметь позитивное влияние на дальнейшее совершенствование системы управления птицеводческими хозяйствами.

Постановка проблеми. Для забезпечення функціонально-об'єктивного управління процесами виготовлення і виробництва, розподілення, обміну і споживання відповідно у виробничих підрозділах, підприємствах, асоціаціях, галузях і у народногосподарському комплексі країни в цілому, а також для управління суспільством, необхідно мати системи числових показників, які дають об'єктивну характеристику кількісних і якісних змін, що проходять у даних процесах і у результативності їх.

Показник собівартості є аргументом всебічного впливу на життєздатність птахівничого господарства і аналізу його

економічного стану з метою виявлення резервів підвищення ефективності виробництва. Вивчення методології і розроблення методів управління формуванням собівартості у птахівництві є важливим інструментом для удосконалення виробництва з метою забезпечення економічної конкурентоспроможності і життєздатності птахівничих господарств. Управління витратним механізмом потребує невідкладного удосконалення формування собівартості продукції тваринництва і її оперативного контролю.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Формування витратної системи у птахівничих господарствах потребує невідкладного ґрунтовного дослідження [1, с. 65]. Прийняття управлінських рішень не може здійснюватися без управлінського обліку – системи «виробництво» інформації для здійснення ефективного управління [2]. У сільськогосподарському виробництві за основу визначення періодичності аналітичних оцінок потрібно брати не кількісні параметри, а результативні, при цьому оперативним слід вважати аналіз за періоди, які дають змогу досягти якісного впливу на регульований об'єкт [3]. Собівартість продукції птахівництва має безпосередній вплив на її ціноутворення, а ціна є одним із факторів продовольчої доступності. Купівельна спроможність населення продовольчих продуктів є